

Cała nadzieja w „Nadziei”. Ruch kobiecy na Białorusi.

Wprowadzenie

Pierwsze organizacje kobiece na Białorusi powstały już pod koniec XIX wieku jako filie rosyjskich towarzystw kobiecych. Odróżniały się od swoich rosyjskich odpowiedników jednak tym, że łączyły walkę o równouprawnienie płci z ideami odrodzenia narodowego narodu białoruskiego.

Wraz z powstaniem Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (BSRR) i ustanowieniem władzy radzieckiej sytuacja w białoruskim ruchu kobiecym zmieniła się radykalnie. Ogłoszenie równouprawnienia mężczyzn i kobiet znalazło pełne odbicie w organach zarządzania państwem i partią, sama zaś polityka emancypacji kobiet przybrała wyraźnie klasowy charakter, podporządkowując się bezpośrednio interesom i zadaniom państwa.

Mimo iż, władza radziecka przyznała kobietom szereg praw i przywilejów, w rzeczywistości polityka emancypacji nie miała na celu zmiany patriarchalnej świadomości społecznej, bez czego w zasadzie nie można uzyskać pełnego społeczno-ontologicznego równouprawnienia płci. W następstwie tych działań nastąpiła utajona dyskryminacja kobiet oraz ich „podwójne obciążenie”. Sposób przedstawiania „kwestii kobiecych” oraz ich treść wynikały z zadań danego etapu budowania komunizmu, a nie interesów samych kobiet. Nastąpiła też feminizacja nisko opłacanych gałęzi gospodarki narodowej, czego zresztą dotychczas nie udało się przezwyciężyć. W ZSRR (w tym na Białorusi) funkcjonowała licząca dziesiątki milionów członkiń jedna organizacja kobieca – Komitet Radzieckich Kobiet. Jej działalność znajdowała się jednak pod ścisłą kontrolą Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KPZR).

Współcześnie można wyodrębnić dwa okresy w historii rozwoju białoruskich organizacji kobiecych. Pierwszy z nich przypada na lata 90. XX wieku, kiedy to na fali narastającego powszechnego ruchu demokratycznego w dużych miastach obwodowych i przemysłowych powstają i rozwijają się niezależne kobiece organizacje pozarządowe. Wszystkie kobiece NGO stawiają sobie za cel obronę praw i interesów kobiet, usiłując znaleźć jednocześnie własny kierunek działalności, do których należą kwestie związane z warunkami pracy i bytu kobiet, ochroną środowiska, rozwojem języka i kultury białoruskiej, odrodzeniem tradycji narodowych, ochroną macierzyństwa i dzieciństwa. W celu wzmocnienia wpływu kobiet na politykę, w 1994 roku powstała partia „Nadzieja”.

Druga połowa lat 90. charakteryzuje się aktywną odpowiedzią państwa na potrzeby społeczno-gospodarcze kobiet, przymusowym organizowaniem stowarzyszeń społecznych we wszystkich regionach i włączaniem kobiet w rozwiązywanie zadań polityki państwa w zakresie równego statusu kobiet i mężczyzn.

Aktywność społeczna kobiet na Białorusi przejawia się głównie jako ruch kobiecy, a nie feministyczny. Można go podzielić według następujących kryteriów:

1. status stowarzyszeń społecznych;
2. stanowisko polityczne organizacji lub lidera wobec władzy państwowej;
3. sfera i charakter działalności organizacji kobiecych.

Na podstawie pierwszego kryterium na Białorusi można wyróżnić organizacje o zasięgu międzynarodowym, krajowym i lokalnym. Druga kategoria obejmuje organizacje o charakterze opozycyjnym, prorządowym i neutralnym, trzecia zaś odnosi się do instytucji o ukierunkowaniu społeczno-gospodarczym, narodowo-demokratycznym, naukowo-badawczym i zawodowym. Poza kwestiami kobiecymi, organizacje zajmują się także szerszą problematyką związaną z prawami człowieka, stanowią także fora konsultacyjne, edukacyjne, informacyjne oraz prowadzą działania kulturalne i filantropijne. W centrum zainteresowań pozostają jednak problemy związane z niskim statusem kobiet w społeczeństwie, ich niewystarczająca reprezentacja w sferze decyzyjnej, problemy bezrobocia i ubóstwa wśród kobiet, przemoc domowa oraz skutki katastrofy w Czarnobylu. Analiza dokumentów programowych kobiecych NGO sugeruje, iż większość z nich wyznaje idee i zasady socjaldemokracji.

Wobec konieczności przetrwania w warunkach autorytarnego reżimu, kryzysu gospodarczego oraz problemów ekologicznych, takie wartości, jak rozwój osobowości, niezależności i emancypacji usuwają się na drugi plan i są interesujące jedynie z teoretycznego punktu widzenia. Nie mogą one także liczyć na szerokie zainteresowanie ludności, oczekującej od ruchu społecznego praktycznej poprawy swego położenia. Dlatego też, znaczna część organizacji kobiecych skupia swoją uwagę nie tylko na problemach równego statusu płci, lecz dąży również do udzielania konkretnego wsparcia socjalnego poprzez działania filantropijne na rzecz najuboższych kategorii obywateli.

Mimo iż niezależne organizacje kobiece zdołały zdobyć już pewnego rodzaju doświadczenia i umiejętności oraz zyskać uznanie i autorytet w problematyce kobiecej, nie można nazywać tego ruchu masowym, takim, który zdołałby wpływać na bieg rozwoju społecznego i podejmowanie decyzji politycznych.

Warunki funkcjonowania

Organizacje pozarządowe działają na Białorusi w warunkach represyjnego reżimu. Zarejestrowanie organizacji to proces trudny i kosztowny, a prawdopodobieństwo odmowy rejestracji jest bardzo wysokie. W stosunku do kobiecych NGO państwo stosuje politykę wybiórczą, zależną od stopnia lojalności wobec władzy. Zauważalne są ponadto próby manipulacji politycznych, kontrolowania i sterowania kobiecą aktywnością przez władzę. Organy państwowe – od ministerstwa sprawiedliwości po urzędy podatkowe – mają prawo dokonywać kontroli działalności NGO, często bez uprzedzenia. Ponadto, władze organizacji mają obowiązek regularnego przekazywania informacji o stanie osobowym i strukturze swojej instytucji do instytucji sądowych, a stałe podnoszenie czynszu, wypowiedanie umów najmu, wezwania przedstawicieli organizacji na rozmowy do urzędów propagandowych, a nawet do KGB, zwolnienia z pracy lub groźba zwolnienia – to powszechnie stosowane metody zastraszania członków NGO, tworzenia pretekstów do nałożenia sankcji lub zawieszenia działalności organizacji.

Przyjęte w ostatnich latach restrykcyjne ustawodawstwo odnośnie organizacji pozarządowych utrudnia wykonywanie niemal każdej działalności stowarzyszeń społecznych. Bardzo rzadko bowiem udaje się otrzymać zezwolenie na pikietę, zgromadzenie czy wiec, nie wynajmuje się lokali na imprezy masowe. Wszystko to sprawia, że maleje liczba niezależnych NGO, a surowa kontrola i represje władz stały się poważną przeszkodą w udziale kobiet w stowarzyszeniach zajmujących się aktualnymi problemami społeczeństwa. Ponadto, odnotowano liczne przypadki rozwiązania NGO pod byle pretekstem, co stanowiło niejako karę za utrzymywanie stanowiska niezgodnego z oficjalnym. Tylko w 2003 r. zlikwidowano ponad 20 NGO, w tym także kobiece, a w 2007 r. postanowiono rozwiązać kobiecą partię „Nadzieja” pod wymyślonym pretekstem jej nadmiernej aktywności politycznej (decyzję o likwidacji partii można zaskarżyć w ciągu trzech lat; proces likwidacji partii nie jest zakończony).

Partie polityczne oraz organizacje społeczne, świadome niesprawiedliwości i arbitralnego charakteru decyzji o ich likwidacji, znajdują jednak sposoby kontynuowania działalności. Do takich sposobów należy np. rejestrowanie stowarzyszeń społecznych jako organizacji międzynarodowych w innych krajach. Ponadto, na Białorusi działają liczne inicjatywy obywatelskie i komitety organizacyjne, jednakże zgodnie z prawem białoruskim aktywność w imieniu nie zarejestrowanej organizacji pociąga za sobą odpowiedzialność karną, do pozbawienia wolności włącznie.

Atmosfera represji sprawia, iż utrudnione jest dofinansowanie organizacji, gdyż nie stosuje się progresywnej polityki umożliwiającej ulgi podatkowe dla potencjalnych krajowych sponsorów, co pozwoliłoby znaleźć wewnętrzne zasoby na rozwój trzeciego sektora. Polityka przyznawania państwowych grantów drogą przetargów na realizację inicjatyw obywatelskich także się nie powiodła. W związku z tym, realnym źródłem finansowania programów i projektów stowarzyszeń społecznych są składki i dotacje ich członków, jak też środki od międzynarodowych i zagranicznych fundacji i organizacji. Te ostatnie fundusze podlegają jednak kontroli państwowej, są opodatkowane, a do ich otrzymania organizacja musi mieć zgodę urzędu propagandowego. Stowarzyszenia państwo-społeczne są całkowicie finansowane przez państwo.

Aby sytuacja uległa zmianie, władze państwowe muszą zagwarantować równe prawa i warunki wszystkim podmiotom społecznym. W pierwszej kolejności należy zaprzestać represjonowania członków partii politycznych i stowarzyszeń społecznych, wymuszania likwidacji organizacji z błahych powodów, co stanowi łamanie prawa człowieka „do swobody zrzeszania”. Ponadto, liberalizacja ustaw o partiach politycznych i stowarzyszeniach społecznych, uchylenie szeregu sprzecznych z konstytucją i Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych dekretów prezydenta to kolejne kroki, które należałoby uczynić w kierunku poprawy sytuacji.

Pole działalności

Już na początku 2000 roku nastąpiła strukturyzacja ruchu kobiecego na Białorusi, dzięki czemu wyłoniły się organizacje najbardziej skuteczne w działaniu, które określiły krąg swojej działalności. Na przykład, problemem udziału kobiet w polityce, przygotowaniem i wysuwaniem kandydatur na deputowane różnego szczebla zajęła się partia „Nadzieja”, a Ogólnokrajowa Fundacja Świętej Eufrozyny Połockiej skoncentrowała się na kwestiach związanych z rozwojem kultury i odrodzenia tradycji narodowych. Problem handlu ludźmi stał się priorytetem Białoruskiego Stowarzyszenia Młodych Kobiet Chrześcijańskich, a sprawy socjalne i prawa człowieka Białoruskiej Organizacji Kobiet Pracujących. Czołową instytucją w upowszechnianiu wiedzy obywatelskiej, politycznej i ekonomicznej oraz teorii równego statusu kobiet i mężczyzn stała się organizacja o nazwie „Niezależny Demokratyczny Ruch Kobiet”. Ogólnie rzecz ujmując, w polu zainteresowań białoruskich stowarzyszeń kobiecych leżą wszystkie palące problemy współczesności.

Ruch kobiecy na Białorusi nie jest bynajmniej jednorodny i monolityczny. Liczne organizacje mają różne poglądy co do swego powołania, miejsca kobiety w społeczeństwie i reprezentują różne orientacje polityczne. Znaczna część organizacji działa w nurcie ideologii

paternalistycznej, żądając pomocy dla kobiet od państwa. Najbardziej postępową część kobiecych NGO buduje swą działalność w kontekście współczesnej interpretacji praw kobiet i ich równego statusu. Oba założenia są jednak ważnymi i niezbędnymi elementami działalności kobiecych NGO.

Według, przygotowanej przez kijowskie biuro NDI, analizy ekspertów wyróżnia się następujące potrzeby społeczeństwa, na których winny skoncentrować się organizacje kobiece:

- wychowanie do życia w rodzinie;
- bezrobocie wśród kobiet;
- zapobieganie przemocy domowej i handlowi ludźmi;
- aktywizacja kobiet w społeczeństwie, zaangażowanie ich w procesy decyzyjne;
- kształcenie ustawiczne poprzez prowadzenie treningów, seminariów, spotkań na tematy zawodowe oraz ogólnokształcące;
- wdrożenie zmian ustawodawczych, w tym przyjęcie „budżetu na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn”, który zapewni prawo obu płci do otrzymywania jednakowego wynagrodzenia za wykonywaną pracę.

Partia „Nadzieja” przeprowadziła w 2008 roku badanie socjologiczne z udziałem 1500 kobiet ze wszystkich regionów kraju w celu określenia podstawowych problemów, które je niepokoją. Analiza wykazała, że najważniejsze dla kobiet są sprawy związane z dobrobytem ich rodzin. Za najbardziej palące spośród 46 sugerowanych problemów uznano deficyt mieszkaniowy, niedostateczną opiekę medyczną oraz dostęp do wyższej edukacji. Jako kolejne wymienia się problemy zdrowotne kobiet i ich dzieci. W hierarchii problemów 10 miejsce zajął „kontraktowy system najmu”, miejsce 16 „mało płatna praca”, natomiast „nierówne możliwości awansu zawodowego” 35 miejsce. Jako ostatnie wymieniono molestowanie seksualne w pracy.

W planowaniu swej pracy organizacje kobiece uwzględniają zdanie opinii publicznej. Dlatego też działalność edukacyjna i oświatowa NGO coraz bardziej skupia się na zwiększeniu konkurencyjności kobiet w życiu zawodowym, politycznym i społecznym. Prowadzone są seminaria i treningi kształtujące umiejętności interpersonalne, pomagające pokonać brak pewności siebie i wzmacniające samoocenę. Kobiety uczą się podstaw przedsiębiorczości, co jest szczególnie cenną umiejętnością na rynku pracy. Członkinie NGO organizują samopomoc kobiet w celu opanowania nowoczesnych technologii komputerowych, nauki języków obcych oraz administracji biurowej. W wielu przypadkach NGO działają w oparciu o wolontariat, co świadczy o dużym zainteresowaniu kobiet wspólnymi przedsięwzięciami. Partia „Nadzieja”, Niezależny Demokratyczny Ruch Kobiet oraz Kobieta Sieć Kongresu Demokratycznych Związków Zawodowych posiadają liczne oddziały i działają we wszystkich dużych

aglomeracjach oraz w wielu miastach rejonowychⁱ. Jednakże, ze względu na brak środków finansowych, nie wszystkie gotowe do zaangażowania się kobiety mają możliwość uczestniczenia w pracach organizacji pozarządowych. O udziale w dowolnym seminarium decyduje konkurs. Powszechnym stał się zwyczaj, że kobiety, które odbyły nawet najkrótsze szkolenie, dzielą się nowym doświadczeniem z koleżankami i znajomymi, upowszechniając tą drogą nowe pomysły i wiedzę. Kobiety, które działały w NGO, starają się utrzymać kontakt z organizacją na przestrzeni wielu lat, pomimo wszelkich zmian w swoim życiu.

O wysokim autorytecie i ogromnym potencjale aktywnych politycznie kobiet świadczy fakt, iż podczas wyborów do parlamentu wolontariusze bez wysiłku zebrali 1000 potrzebnych podpisów wyborców pod kandydaturami kobiet. Obywatele Białorusi gotowi są więc zaakceptować kobiety w najwyższych organach władzy. Jednakże z powodu fałszowania wyników wyborów, nieznane są prawdziwe wyniki głosowania.

Władze państwa ostatecznie zmuszone zostały do wysłuchania opinii społecznych organizacji kobiecych i we wrześniu 2008 r. przyjęty został „narodowy plan działań na rzecz równości płci na lata 2008 – 2010”. W jego preambule podkreśla się, że rozwój ruchu kobiecego ma pozytywny wpływ na wzrost statusu społecznego kobiet. Państwo deklaruje konieczność rozszerzenia partnerstwa społecznego kobiecych NGO z instytucjami państwowymi, wymiany informacji i współpracy z zagranicznymi organizacjami kobiecymi. Takim zamiarom władzy można tylko przyklasnąć. Istnieje jednak niebezpieczeństwo, że będzie ona współpracować z organizacjami półpaństwowymi, które jedynie imitują działalność na rzecz zaspokojenia potrzeb kobiecej części ludności Białorusi.

Mając świadomość, że naczelnym warunkiem zmiany położenia kobiet jest rozwój demokracji i przestrzeganie praw człowieka, postępowe organizacje kobiece współpracują z demokratyczną opozycją. Partia „Nadzieja” jest członkiem zrzeszenia sił demokratycznych (ODS) Białorusi, bierze udział we wszystkich przedsięwzięciach, zarówno w Mińsku, jak i w regionach. Wiele liderki organizacji pozarządowych należy do różnych opozycyjnych partii politycznych. Grupy kobiet w partiach politycznych współpracują ze sobą rozumiejąc konieczność jednoczenia wysiłków. W celu koordynacji działań i prowadzenia wspólnych akcji solidarnościowych powołały „okrągły stół”.

Współpraca i sieć organizacyjna

ⁱ odpowiednik polskiego miasta powiatowego

Uczestnicy ruchu demokratycznego na Białorusi świadomi są tego, że budowanie partnerskich relacji wzmacnia organizacje i ich wpływy w społeczeństwie. Ostatnio uwidaczniają się procesy rozwijania kooperacji między kobiecymi NGO a grupami inicjatywnymi. W ramach sieci organizacji kobiecych wypracowano porozumienie o współpracy, w ramach którego odbywają się wspólne działania solidarnościowe w postaci masowych akcji. Skoordynowane działania prowadzono w okresie kampanii prezydenckiej oraz wyborów parlamentarnych w 2007 r. Działalność kobiecej koalicji odnotowała sukces w kampanii promocyjnej na rzecz nowego narodowego planu działań w sprawie równości płci na lata 2008 – 2010. Członków koalicji szkoli się w zakresie podstaw praw kobiet i polityki równouprawnienia. Są to jednak dopiero pierwsze kroki ku szerszym działaniom.

Rozwój, a nawet samo istnienie kobiecych organizacji pozarządowych na Białorusi nie byłby możliwy bez partnerskich stosunków z europejskim i międzynarodowym ruchem kobiet. Przedstawicielki rozmaitych kobiecych organizacji uczestniczą w wielu międzynarodowych spotkaniach, są członkiniami różnych kobiecych koalicji, wykorzystują w swej pracy materiały i zalecenia wypracowane przez światową wspólnotę. Nieocenione są doświadczenia kobiet europejskich w walce o własne prawa i równy status oraz ich wsparcie dla białoruskich stowarzyszeń. Niestety, usystematyzowanie kontaktów z zagranicznymi organizacjami nie jest możliwe, ponieważ każda organizacja ma swoje własne powiązania z partnerami z zagranicy.

Perspektywy

Najbardziej postępowe siły w ruchu kobiecym wiedzą, że po to, by wpływać na politykę i promować kobiety, organizacje kobiece muszą konsolidować swe siły organizacyjnie i ideologicznie, występować szerokim frontem i zyskać poparcie społeczeństwa. Ruch kobiecy może stać się jedną z najuczciwszych i najskuteczniejszych sił, którym leży na sercu nowoczesny ustrój Białorusi, zbudowanie społeczeństwa obywatelskiego i demokratycznego państwa. Ruch kobiecy powinien rozwijać się i kształtować jako samodzielna i niezależna siła społeczna, być w konstruktywnej opozycji wobec istniejącej władzy, budując partnerstwo ze wszystkimi sektorami społeczeństwa obywatelskiego.

W celu zwiększenia wpływów ruchu kobiecego należy:

- skoordynować zasoby ludzkie, techniczne, informacyjne i intelektualne, wypracowane przez poszczególne organizacje kobiece;
- utworzyć szeroką demokratyczną koalicję niezależnych organizacji kobiecych, która stanie się atrakcyjna dla nowych grup kobiet oraz indywidualnych członkiń;

- wypracować i uzgodnić wspólną platformę ideologiczną, cele strategiczne, metodologię pracy ruchu kobiecego;
- powołać centrum intelektualne, metodyczne i organizacyjne niezależnego ruchu kobiecego na Białorusi, które zintegruje i rozwinie zgromadzony potencjał.

Dalsze powodzenie ruchu kobiecego będzie zależało od umiejętności prezentowania i obrony interesów różnych kategorii kobiet, wpływania na kształtowanie polityki państwa, określania taktyki w relacjach z władzami, partiami politycznymi i stowarzyszeniami społecznymi.

Niewykorzystany dotychczas potencjał kobiecy oraz gotowość kobiet do brania na siebie odpowiedzialności pozwala wypracować nowy system wartości i priorytetów rozwoju. Uczestniczki ruchu kobiecego na Białorusi pragną uczynić wszystko, co w ich mocy, by rozwijał się on pomyślnie, lecz będą wdzięczne każdemu, kto zechce im pomóc w jego kształtowaniu.

Alena Jaskova